

Guide: Att hitta bilder och annat material till övningar och utbildningar

Bilder och annat material kan göra att en krisövning känns mer tilltalande, verklighetsnära och relevant. På nätet finns det en uppsjö av material men det kan vara svårt att veta vad man får använda och vilka krav som ställs på användningen.

Den här guiden vänder sig till dig som skapar digitala krisövningar och utbildningar. Guiden går igenom hur man kan hitta och använda tre olika sorters material, med speciellt fokus på gratis material:

- **Fritt material:** Material som är gratis och får användas utan motprestation
- **Attribution-material:** Material som är gratis och får användas om upphovsman uppges
- **Betalmaterial:** Material som kostar pengar

Guiden går också kort igenom vanliga licenstyper för material som är gratis att använda: Creative Commons licenser, och vad det innebär att material är släppta under Public domain eller CC0.

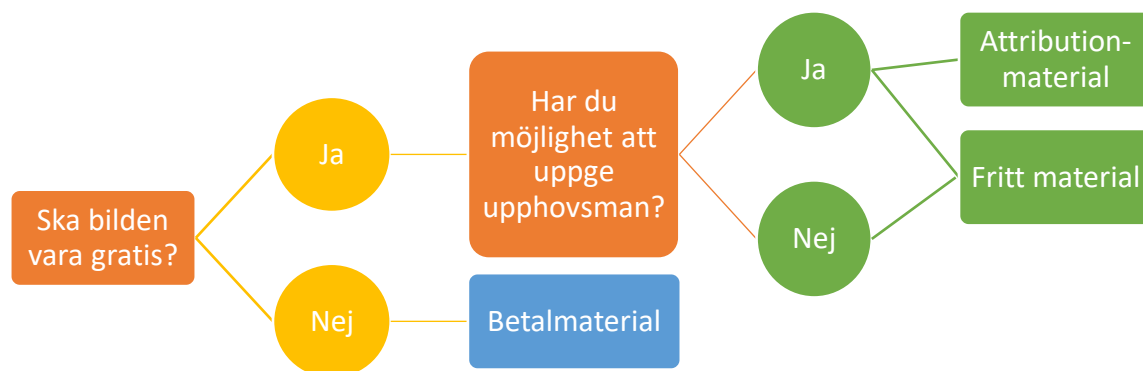
Om inte annat anges är bilderna som används i guiden släppta under CC0.

Vilket slags material ska du använda?

Beroende på användningssituation kan de olika typerna av material passa bra eller mindre bra. I vissa situationer finns det kanske ingen plats att ange upphovsman, medan det i andra situationer inte är något problem.

Eftersom krisövningarna som åsyftas i den här guiden är digitala tas inte bildernas storlek och kvalitet upp, något som för trycksaker behöver tas i beaktande.

Genom att besvara frågorna nedan får du ett hum om vilket material du kan använda i första hand. Använder du guiden digitalt kan du klicka på rektanglarna för att ta dig direkt till avsnitten.

Innehållsförteckning

Vilket slags material ska du använda?	1
Vad är CC0, Public domain och No attribution?	3
Creative Commons och CC-licenser	4
Fritt material (gratis, inget erkännande krävs)	5
Attribution-material (gratis mot erkännande)	7
Betalmaterial (köpa bilder)	9
Ge erkännande - hur man anger upphovsman.....	10
Hitta CC-licens	10
Lägga in länkar	10
Förkorta länkar.....	10
Färdiga erkännande-formuleringar	10
Attribution-guide.....	10
Exempel 1. En privatpersons bild på Flickr, beskuren	11
Exempel 2. En kommuns bild från Flickr	11
Exempel 3. En bild från Visualhunt utan titel.....	12

[Hoppa till guidens början](#) ↑

Vad är CC0, Public domain och No attribution?

Bilder som inte har några krav på att man måste fråga upphovsmannen om lov innan användning eller där det inte finns något krav på att upphovsmannen måste anges vid användningen, är släppta under Public domain eller Creative Commons-licensen CC0. Ibland skrivs även att det inte finns krav på erkännande av upphovsman, dvs. ”No attribution required”.

Material som är släppt under CC0-licensen är fritt att använda utan att uppge upphovsman. Verk som är licenserade under CC0 har ”No rights reserved” vilket kan jämföras med copyrightskyddade verk där ”All rights reserved” anges. Creative Commons beskriver CC0-licensen så här:

*”Personen som associerat ett verk med detta dokument har **dedikerat** verket till public domain genom att avsäga sig sina rättigheter till verket i hela världen enligt upphovsrättslagstiftningen, inklusive alla relaterade och närstående rättigheter, så långt lagen tillåter. Du får kopiera, modifiera, distribuera och framföra verket, även i kommersiellt syfte, utan att fråga om lov.”*

*Från svenska sammanfattningen av CC0-licensen
<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.sv> [Hämtad 2018-12-11]*

Nackdelen med dessa bilder är att de ofta är så generella att det kan vara svårt att hitta bilder som passar för specifika sammanhang. Fördelen är att de är väldigt enkla att använda.

[Hoppa till guidens början](#) ↑

Creative Commons och CC-licenser

Figur 1 "Creative Commons – cc stickers" av Kristina Alexandersson. Licenserad under CC BY 2.0 / Beskuren

Creative Commons är en organisation som tagit fram licenser som upphovsmän kan använda för sina verk så som foton, grafik, ljud, videos m.m.

Utöver CC0 finns ytterligare licenstyper under Creative Commons. Licenstyperna tas fram genom att villkoren i listan nedan kombineras på olika sätt. Upphovsmannen till ett verk kan alltså själv välja vilka villkor som gäller för verket. Attribution (BY) ingår alltid i CC-licenser (CC0 undantaget).

Dessa fyra villkor finns:

- **Attribution (BY):** Användaren av materialet måste ges ett erkännande, alltså uppge upphovsman – säga vem som skapat materialet.
- **ShareAlike (SA):** Material som får ändras och spridas, så länge det förändrade materialet sprids så att fler kommer åt det och kan förändra det. SA-material ska alltså fortsätta publiceras som SA-material.
- **NonCommercial (NC):** Material som får användas men inte i kommersiella syften.
- **NoDerivatives (ND):** Materialet får användas men inte förändras.

I samband med att licensen anges för materialet förkortar man den. Exempelvis skrivs "Creative Commons Attribution-ShareAlike" som "CC BY-SA". Till detta tillkommer ofta ett nummer, tex "4.0", vilket är ett versionsnummer för licensen.

[Hoppa till guidens början ↑](#)

Fritt material (gratis, inget erkännande krävs)

Figur 2. Foto av Eduardo Braga from Pexels.

Alla tjänster som listas i det här avsnittet innehåller bilder och material som är gratis att använda och som inte behöver refereras.

För dessa bilder gäller nämligen ”No attribution required”, fritt översatt till ”inget erkännande krävs” och CC0. Detta innebär att materialet får användas fritt utan att: fråga upphovsmannen om lov först, eller att behöva skriva vem som är upphovsman. Det är däremot såklart inte förbjudet att ge upphovsmännen till verket ett erkännande.

Vissa av tjänsterna använder egna licenser istället för Creative Commons licenser, medan andra skriver att innehållet är släppt under CC0-licensen eller public domain. Gemensamt är dock att alla bilder är fria att använda utan att uppge upphovsman. Majoriteten av dessa tjänster motsätter sig att bilderna samlas ihop och sprids utanför den egna tjänsten, alltså att någon skapar en ny bildbank med material från tjänsterna. Se mer om användningen i kolumnen ”innehåll och användning”.

Namn på tjänst	URL	Innehåll och användning
Pexels	https://www.pexels.com/	Foton. No attribution required.
StockSnap	https://stocksnap.io/	Foton. CC0.
Unsplash	https://unsplash.com/	Foton. No attribution required.
ISO Republic	https://isorepublic.com/	Foton. CC0.
Free Nature Stock	http://freenaturestock.com/	Naturfoton och videos. CC0.
Shot Stash	https://shotstash.com/	Foton. No attribution required.
Gratisography	https://gratisography.com/	Foton. No attribution required.

LibreStock	https://librestock.com/	Foton. Söker i flera stock photo sites, majoriteten bilder är licenserade under CC0.
Pixabay	https://pixabay.com/	Foton, illustrationer, vektorgrafik ¹ , videos. CC0.
Pikwizard	https://pikwizard.com/	Foton. No attribution required.
Pexels videos	https://videos.pexels.com/	Videos. CC0.
Stockio	https://www.stockio.com/	Foton, vektorgrafik, ikoner, typsnitt och videos. Bilder för privat och kommersiellt bruk. Eventuellt krav på attribution står på varje bild.
Stokpic	http://stokpic.com/	Foton. No attribution required.
Skitterphoto	https://skitterphoto.com/	Foton. Public domain.
Splitshire	https://www.splitshire.com/	Foton. No attribution required.
Life of Pix	https://www.lifeofpix.com/	Foton. Public domain.
Picjumbo	https://picjumbo.com/	Foton. No attribution required.
Kaboompics	https://kaboompics.com	Foton. No attribution required.
99sounds	http://99sounds.org/	Ljudeffekter.

Hoppa till guidens början ↑

¹ Vektorgrafik bygger på vektorer, banor, istället för pixlar (små rutor) som vanliga bilder oftast bygger på. Detta innebär att en vektorbaserad bild kan förstöras utan att bli ”pixlig”, dvs. utan att man ser de små rutorna bilden är uppbyggd av.

Attribution-material (gratis mot erkännande)

Figur 3. Foto av Miguel Á. Padriñán från Pexels.

Alla tjänster som listas i det här avsnittet innehåller material som är gratis att använda. Vid användandet måste upphovsmannen anges, dvs. ”attribution is required”, ett erkännande krävs. [Se hur du skriver ett erkännande här](#). Många av tjänsterna ger automatiskt ett förslag på hur erkännande kan anges som bara är att kopiera. Det går att hitta material i dessa tjänster som är helt fritt att använda men tjänsterna listas här eftersom mycket av materialet åtföljs av CC-licenser som kräver erkännande.

Det finns ingen vedertagen term för den här typen av material på svenska, därav användningen av ”attribution-material”. Detta för att särskilja *fritt material* från *fritt material som kräver att erkännande ges*.

Namn på tjänst och URL

Flickr

<https://www.flickr.com/search>

Visualhunt

<https://visualhunt.com/>

Google images

Innehåll och användning

Välkänd bildbank. Välj vilken licens materialet du söker efter ska vara släppt under, under ”Any license”.

Sök och ställ in ”License type”, exempelvis Public Domain eller Commercial use.

Hur attribution ska uppges anges vid respektive bild – det är bara att kopiera!

Sök, välj ”Tools” och ställ in ”Usage rights” exempelvis ”Labeled for noncommercial reuse”.

<https://www.google.se/imghp?hl=en&tab=wi>

Det är säkrast att granska bildens licens före användning.

Bensound

<https://www.bensound.com/>

Ljud. Uppge:

”Music: <https://www.bensound.com/royalty-free-music> eller ”Music: ”*Song Title*” from Bensound.com”

Samling av CC-licenserad musik

<https://creativecommons.org/about/program-areas/arts-culture/arts-culture-resources/legalmusicforvideos>

Samling av ljud och musik släppt under CC-licens. Upphovsman ska anges.

CC Search

<https://search.creativecommons.org/>

Bilder, videos, ljud, och annan multimedia. Söker i flera tjänster. Oftast gratis och CC-licenserat, men det är dock säkrast att granska materialets licens före användning.

Wikimedia Commons

https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page

Bilder, videos, ljud och annan multimedia. Om/hur upphovsman till materialet ska uppges anges vid respektive material.

Foter

<https://foter.com/>

Foton. Söker i foton publicerade under CC-licenser på Flickr. Hur attribution ska uppges anges vid respektive bild – det är bara att kopiera!

[Hoppa till guidens början](#) ↑

Betalmaterial (köpa bilder)

Figur 4. "Cash" av Harry Strauss via Stockio.

Det går förstås att söka efter bilder som har andra licenser än Creative Commons. Ett sätt att införskaffa material är att betala för det – bilder kan kosta från en hundralapp till ett par tusen beroende på kvalitet, användningsområde (tryck, webb, osv) och under hur lång tid bilden ska användas (exempelvis ett år, några år, obegränsat).

Det är värt att notera att tidsbegränsningen kan medföra viss problematik eftersom bilden inte blir "låst" så fort tidsgränsen gått ut – man måste helt enkelt själv hålla reda på utgångsdatum.

Det finns bildbyråer som specialiserar sig på bilder med ett "nordiskt" eller "skandinaviskt" bildspråk som exempelvis [Johnér](#) och [Scandinav](#), liksom det finns nätbaserade bildbyråer med bilder från hela världen så som [istockphoto](#).

[Hoppa till guidens början](#) ↑

Ge erkännande - hur man anger upphovsman

Det finns ingen beslutad standard för hur bilder ska refereras. I det här avsnittet ges några exempel på hur erkännanden kan skrivas. Det finns också några exempel i guiden som sådan.

För bilder och material som har en Creative Commons-licens *rekommenderas* att följande uppges vid erkännandet. Det kan vara värt att sträva efter att göra på samma sätt vid varje erkännande:

- Bildens titel (om det finns någon)
- Upphovsman (kan vara verkligt namn eller nickname exempelvis)
- Källa (dvs. var materialet kan hittas, ofta en länk)
- Vilken CC-licens bilden är licenserad under (länk till licensbeskrivningen på Creative Commons webbplats)

Erkännandet kan alltså se ut så här:

⇒ Bildtitel av Upphovsman <http://www.Källa>. Licenserad under CC BY-??
<http://www.CreativeCommonsLicensen>.

Om man har möjlighet kan bildtitel, upphovsman och licens göras om till länkar:

⇒ [Bildtitel](#) av [Upphovsman](#). Licenserad under [CC BY-??](#).

Hitta CC-licens

För att hitta Creative Commons-licensen, sök på förkortningen som anges för bilden. Du kommer då få resultat från Creative Commons där licensen sammanfattas. Använd den länken. Vissa tjänster, som Flickr exempelvis, erbjuder en färdig länk till licensbeskrivningen där Creative Commons-licensen för bilden anges.

Lägga in länkar

I de fall där det är möjligt: markera texten som ska göras om till länk, högerklicka och lägg in webbadressen (som i exempelvis Word eller vissa webbtjänster). Om detta inte är möjligt kan man istället lägga länken efter ordet.

Förkorta länkar

Om länkarna är väldigt långa kan man om man vill förkorta webbadressen genom att använda en webbadressförkortare så som [Bitly](#) eller [TinyURL](#).

Färdiga erkännande-formuleringar

En del tjänster där bilden laddas ned ifrån erbjuder en färdigformulerad attribution-sträng som kan vara smidig att använda som den är eller utgå ifrån.

Attribution-guide

Här finns en guide på engelska till hur attribution kan anges:
https://wiki.creativecommons.org/wiki/Best_practices_for_attribution

Exempel 1. En privatpersons bild på Flickr, beskuren

Här har vi en privatpersons bild publicerad på Flickr under Creative Commons Attribution (CC BY). Licensen innebär att bilden får delas och bearbetas så länge upphovsman och eventuella bearbetningar uppges. Här är bilden beskuren för att visa hur det kan anges.

Foto ”Livräddningsträning för brandmän” av per egevad. Licenserad under CC BY 2.0. /
Beskuren

Exempel 2. En kommuns bild från Flickr

Kristianstads kommun publicerar mängder av bilder på Flickr under CC BY-NC, det vill säga [Creative Commons Attribution-Non Commercial](#). Det innebär att bilden får delas och bearbetas så länge upphovsmannen uppges. NC innebär att bilden inte får användas i kommersiella ändamål. Kristianstads kommun anger under varje bild att bilderna är fria att använda, och hur erkännande ska anges: ”Fria att publicera ange foto Kristianstads kommun/Claes Sandén Mer info om våra bilder hittar du här www.flickr.com/people/kristianstadskommun/”

Hade vi gått på informationen från Kristianstads kommun hade erkännandet sett ut så här:

foto Kristianstads kommun/Claes Sandén

Om vi följer rekommendationen från Creative Commons ser erkännandet ut så här (notera den förkortade länken):

”Öppet hus Räddningstjänsten 2013-09-07” av Kristianstads kommun. Licenserad under CC BY-NC.

Exempel 3. En bild från Visualhunt utan titel

Visualhunt erbjuder en automatisk attribution-formulering. Fotot är egentligen publicerat på Flickr som Visualhunt söker i, men som syns nedan anges Foter.com som källa. Bilden saknar titel, så här blir det upphovsmannen som anges först.

Genom att använda Visualhunts attribution-sträng ser erkännandet ut så här:

Ulf Bodin on [Foter.com](#) / [CC BY-NC-SA](#)

Om vi följer Creative Commons rekommendationer, och använder grundkällan till bilden kan det se ut så här:

Foto av Ulf Bodin via [Flickr](#). Licenserad under [CC BY-NC-SA](#).

[Hoppa till guidens början](#) ↑